

Kalkınma Sürecinde Üretim Faktörlerinin Yeniden Tanımlanması¹

Prof. Dr. Mehmet Karagül

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

İk. İd. Bil. Fak. İktisat Bölümü

Özet:

Son yıllarda ekonominin büyüme ekseninde ele alınmasının, bütün ekonomik faaliyetlerin tek amacı olan insanın, farkında olmadan (!) göz ardı edilmesine sebebiyet verdiğini inkâr etmek mümkün değildir. Bu çerçevede ekonomik hedefin, sermaye birikimini temel alan büyüme yaklaşımından, insanın refah ve mutluluğunu daha fazla önceleyen kalkınmaya çevrilmesinde zaruret bulunmaktadır. Böyle bir dönüşümün ise mevcut iktisadi yaklaşım ve kabullerle gerçekleştirebilmenin imkan dâhilinde olmadığı düşüncesindeyiz.

Bu çerçevede mevcut iktisat teorisinde; emek, sermaye, doğal kaynak ve müteşebbis olarak sıralanan üretim faktörleri ile bugünkü üretken yapının açıklanabilmesi pek de kolay olmamaktadır. Ayrıca, Klasik iktisat teorisinin türettiği bu yaklaşımdan yola çıkarak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin kendi menfaatleri doğrultusunda kalkınası da mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla genelde Asya ve Afrika'da yer alan az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmanın, ilgili yurtlardaki toplumların menfaatine uygun olabilmesi için mevcut iktisadi yaklaşımların yeniden sorgulanmasının kaçınılmazlığı dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

*Bu doğrultuda üretim faktörlerini; tabii olanlar, **insan ve doğal kaynak**, türetilmişler; **sermaye ve müteşebbis** şeklinde bir ayrıma tabi tutmanın çok daha gerçekçi olacağı kanaatindeyiz. Böylesi bir sınıflandırmayı yaparken, karı ve sermaye birikimini amaç edinen cari ekonomik büyüme politikalarının; sermaye yerine insanı merkez alan, fayda ve refah artışını hedefleyen, iktisadi kalkınma politikalarına dönüştürülmesi zarureti ortadadır.*

A. Klasik Üretim Faktörleri ve Üretim

Ekonomik kalkınmayı, milletler için sebep ve sonuçları itibariyle sadece iktisadi bir olay şeklinde değil; sosyal yapı, tabii varlıklar, kültürel dinamikler ve politik yaklaşımlar gibi çok boyutlu karşılıklı etkileşimlerin neticesinde ortaya çıkan üretim ve tüketim düzeyi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu çerçevede toplumlar açısından hedeflenen iktisadi kalkınma düzeyine ulaşabilmek için öncelikle üretim düzeyinin belirleyicisi olan üretim faktörlerini doğru tanımak gerekiyor. Üretim faktörlerinin tanımlanması, üretim sürecinin belirlenmesinin yanında, ortaya çıkan gelirin bölüşümünü de etkileyen son derece önemli bir konu olduğu gözlerden irak tutulmamalıdır (Khan, F. 1990; 26).

Öncelikle üretim faktörü kavramıyla ne ifade edilmeye çalışıldığını izah etme mecburiyeti bulunmaktadır. Bu çerçevede; bir millet adına fiziksel olan ve olmayan ortaya çıkarılan her türlü üretimin gerçekleşmesine, doğrudan veya dolaylı katkı yapan bütün unsurların, üretim faktörü olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu bağlamda, üretim faktörlerinin nelerden oluştuğunun belirlenmesinde gerçekleştirilen ürün kadar, zamanın şartlarının da etkili olduğunu belirtmekte yarar vardır. En azından ürünün niteliğinin ve zamanın koşullarının üretim faktörü olarak kabul gören unsurların, kendileri arasındaki önem sıralamasında son derece belirleyici olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

¹ Bu makale 11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresinde Sunulan bir bildiriden düzenlenmiştir.

Üretim faktörlerinin tanımlanmasında, şüphesiz gerçekleştirilen ürünün niteliğinin ve toplam ürün içindeki nispi ağırlığının etkisini dikkatlerden uzak tutmamak gerekmektedir. Örneğin tarım toplumunun ağırlıklı olduğu sanayileşme öncesi dönemde, üretim faktörü olarak; emek, sermaye ve müteşebbisten söz etmek mümkün değildi. Feodal sistemdeki iktisadi yapı, soylunun toprağında üretim yapan ve çok azını kendilerine ayırabilen köylüler ile toprağa dayanmaktaydı. İlgili dönemin stratejik üretim faktörü, toprak olduğundan zenginliğin ve gücün tek kaynağı hep toprak olarak algılanmıştı. Yine bu süreçte ticaret henüz gelişmediği için uzmanlaşma ve iş bölümünden de söz etmek mümkün değildi.

Görüldüğü üzere tarım toplumunda, üretim faktörü olarak kabul edilebilecek tek unsur, topraktan oluşan *doğal kaynaktı*. Üretimin ikinci unsuru olan köylüler, ilave katma değer oluşumunda en az toprak kadar etkili olmalarına rağmen; bol oluşu ve neticesinde bedel ödenmeden elde edilebilmesi nedeniyle, sosyal ve iktisadi anlamda hiçbir vakit hak ettiği ölçüde değer görmemiş, Ayrıca söz konusu yıllarda iktisadi hayat ve faaliyetler kapsamında detaylı bilgi ve değerlendirmelere rastlamak da oldukça zordu. Çünkü ilgili dönemde tarlada ve bireysel atölyelerde gerçekleşen basit ve kısıtlı üretim, yoğunlukla kişisel ihtiyaçlara dönük ve dar kapsamlı ticarete konu olabiliyordu.

Sanayi toplumu ve iktisadi hayatı kapsamında ortaya çıkan yeni fırsatlarla birlikte, bir dizi yeni sorunların da türediğini görüyoruz. Bu dönemin en belirgin özelliği, üretimin öncekiyle kıyaslanamayacak ölçüde çok fazla artmış olmasıdır. Ancak söz konusu bu üretim artışının, sermayenin tekelleşmesiyle burjuva sınıfının oluşumuna hizmet ederken, özellikle geniş halk kesimlerine refah olarak yansımak yerine, daha fazla sefaletle neden olduğu görülmüştür.

Söz konusu yeni ekonomik ve sosyal dönüşümler, öncelikle kıyasla çok daha kapsamlı iktisadi analizlerin yapılmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, üretim faktörlerinin yeniden değerlendirilmesini de içine alan, daha ziyade birey ölçeğinde tüketim, firma ölçeğinde ise üretici dengesini esas alan ekonomik analizlerin yapıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda sanayi toplumunun vazgeçilmez sınıfı olan işçilerin, yeni iktisadi üretim faktörleri tanımlanmasında *emek* olarak kendisine yer edindiği görülmektedir.

a. İşgücü/Emek

Ekonomik faaliyetlerin, üretim yapısının ve ürünlerin sürekli değişim gösterdiği bilinen bir gerçektir. Ekonominin en yetkin ve önemli faaliyeti olan üretimin ve onun vazgeçilmez unsuru olan emeğin, bu değişim sürecine birebir uyum sağladığını ifade etmek gerekmektedir. Görüldüğü üzere emek, üretim faktörlerinin en vazgeçilmez olmasının yanında, değişen üretim sürecine uyum sağlama açısından son derece esnek bir yapıya sahiptir.

Bu çerçevede öncelikle “Emek nedir?” sorusuna doğru bir cevap verme zorunluluğu bulunmaktadır. İlgili soruya yanıt ararken, emek unsuruna genel ve özel manada yaklaşma ihtiyacı doğmaktadır. *Emeği; insanın, üretime fiziki ve zihni yönüyle herşekilde, aşamada ve konumda katkı sağlaması olarak tanımlamak mümkündür*. Bu çerçevede; işçi konumunda, yönetici statüsünde hatta patron pozisyonunda üretime katılan bireyler arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Hepsi durumuna ve görevine göre emeği ile üretime katkı sağlamaktadır. Bu izahat, daha ziyade iktisadi hayatın ve dolayısıyla iktisat teorisinin çok fazla iç içe geçmediği, nispeten sade bir yapının sergilendiği ortam için geçerli gözükmektedir. Örneğin, esnaf ve zanaatkar niteliğindeki küçük işletmelerin hâkim olduğu iktisadi bir yapıda, kendi kısıtlı sermaye birikimini, el emeğini, ustalığını ve yöneticilik becerisini bir arada kullanarak üretim yapma çabasında olan kişiler ve işletmeler için emek, sermaye, doğal kaynak ve müteşebbis ayırımına gitmenin makul bir davranış olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü üretim faktörlerinin hepsi bir kişide toplanmış durumdadır. Böyle bir iktisadi yapıda, işçi olarak çalışan, idareci olarak işletmeyi yöneten ve patron olarak sermayeyi ortaya koyan kişi aynı bireyden müteşekkildir.

Ancak ekonomik faaliyetlerin nispeten karmaşıklaştığı, ürünlerin çok daha yoğun bilgi ve ihtisaslaşma gerektirdiği, her alanda uzmanlaşmanın ön plana çıktığı yeni iktisadi yapıda, önceden üretime dönük her türlü iktisadi faaliyetin ortak adı olan emeğin, farklılaşmaya uğradığını ifade etmek gerekmektedir. Dolayısıyla yeni dönemde emeği dar anlamda tanımlamak mevcut durumu açıklamada daha yetkin olacaktır. Bu çerçevede, bireyin üretim sürecine, *düşük seviyeli bilgi ile yoğun kas gücü ağırlıklı katılmasını, emek olarak değerlendirmek çok daha kabul edilebilir olsa gerek*. Daha ziyade sanayi toplumunun ihtiyaç duyduğu bu tip üretim faktörü, dünyada yer yer bilgi toplumuna geçişin yaşandığı günümüz şartlarında, ekonomik hayattaki nispi önemini belli ölçüde kaybetmesine rağmen, geleneksel iktisat teorisindeki yerini koruduğu görülmektedir.

Hangi isimde ve konumda olursa olsun emeğin, her zaman ve şartta üretimin temel unsuru olma özelliğini koruduğunu inkar etmek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle olsa gerek; Smith ve Ricardo'nun öncüllüğünü yaptığı Klasik İktisat Teorisinin ilk yazıtlarında üretimin değeri, hep o işe harcanan emek miktarına göre belirlenmekte ve buna da “*Emek Değer Teorisi*” adı verilmekteydi.

Öte yandan Kapitalist sistemin eleştirisini yapan Marksist teorinin emek konusundaki yaklaşımının bundan farklı olduğunu söylemek mümkün değildir. Marks'a göre, ihtiyaç karşılması nedeniyle değişime konu olan malı değerli kılan unsur, ona harcanan emekten başka bir şey değildir. Hatta üretim faktörlerine sahip olanlar, emeğin oluşturduğu iktisadi değer bir kısmını emeğe ücret olarak ödemekle birlikte, önemli bir bölümünü *artı-değer* olarak kendisinde zapt etmekte, bu da kapital birikimine yol açmaktadır. Dolayısıyla emeğin üretimdeki önemini, geleneksel iktisat teorilerinin de inkâr edemediği açıkça görülmektedir. Hatta sermaye birikiminin asıl kaynağının da yine emek olduğu iddiası, göz ardı edilebilecek kadar basit bir düşünce olmasa gerek.

Emeğin üretime olan katkısı; üretilen mal, kullanılan üretim teknolojisi ile emeğin verimliliği ve nispi fiyatına göre değişebilmektedir. Teknoloji yoğun malların üretilmesi, üretimde teknoloji kullanımına öncelik verilmesi, emeğin verimliliğine karşılık, ücretlerin nispeten yüksek seyretmesi, üretim sürecinde emeğin katkısını azaltacak gelişmeler olarak değerlendirilebilecek gelişmelerdir. Buna rağmen, günümüz dünyasında üretilen malların teknolojik yönünün ağırlık kazanmasına rağmen, emeğin, üretim sürecindeki katkısının öngörülenden daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu değerlendirmede, emeğin kullandığı bilginin ve sahip olduğu tecrübenin üretime olan nitel katkısını dikkate almak durumundayız.

Emeğin üretimdeki önemini korumasının önemli bir göstergesi ise sanayileşmiş ülkelere ait Çok Uluslu Şirketlerin işgücü politikalarında görülmektedir. Bu bağlamda Çok Uluslu Şirketlerin, bilhassa ucuz işgücünde faydalanabilmek için sanayi üretimlerini kendi coğrafyalarının dışına taşıyarak, az gelişmiş ülkelerdeki ucuz işgücünden yararlanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Çünkü kendi ülkelerinde son derece yüksek olan ücretler sebebiyle, üretim sürecinde yoğun olarak emek kullanımı mümkün olmamaktadır. Bu nedenle ÇUŞ, özellikle işgücünün ucuz, hatta bedava (!) olduğu ülkelere üretim tesislerini taşıyarak, emeğin üretimdeki yoğunluğunu ve önemini devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

Emek ve gelirin paylaşımı konusunda ise söylenebilecekler çok da iç açıcı olmasa gerek. Geleneksel iktisat teorisindeki dört üretim faktöründen birisi olan emeğin, üretime olan katkısı ve gelirden aldığı pay, kapitalist iktisat teorisinin eleştiriye muhatap olan en zayıf yönlerinden birisini teşkil etmektedir. Emeğin, geçmişten bugüne üretim sürecinin en vazgeçilmez ögesi olduğu halde, yer yer ve zaman içinde nispi olarak faklılıklar gösterse de da hiçbir dönemde üretime yaptığı katkı ölçüsünde gelirden hak ettiği payı aldığı söylenemez.

Emeğin gelirden aldığı payın azlığının, ülke içinde ve ülkeler arasında iktisadi, sosyal ve hatta siyasal anlamda birçok olumsuz etkiye neden olduğu bilinen bir gerçekliktir. Çünkü üretim faktörleri arasında emek aleyhine yaşanan gelir dağılımı adaletsizliği, öncelikle toplam talebin azalmasına yol açmakta bu da oluşan arz fazlasına bağlı genel ekonomik dengelerin bozulmasına neden olmaktadır. Klasik İktisat Teorisinin temel ilkelerinden olan “*her arz kendi talebini oluşturur*” düşüncesinin, gelir dağılımındaki adaletsizlik diğer bir ifade ile emeğin üretime yaptığı katkının karşılığını almaması nedeniyle günümüzde işlemediği görülmektedir. Çünkü çalışanlar hak ettiği ücreti alamadıkları için üretilen ürünler talep bulmakta zorlanmaktadır. Aslında talep bulamayan ürünü alabilecek toplam gelir oluşmasına rağmen, ilgili gelir tekelleştirdiğinden, geniş toplum kesimlerinin talebini destekleyici bir özellik taşımamaktadır.

Kapitalist sistemin, karı çoğaltmak ve sermaye birikimini doruklaştırmak şeklindeki amacının, toplum refahını arttırmak olan iktisadın asıl hedefi ile çatıştığını söylemek yanlış olmasa gerek. Çünkü kapitalist sistemin, amaçladığı sermaye birikimini sağlayabilmesi için her fırsatta daha az işçiyi, daha düşük ücretle çalıştırma gayretinde olduğu görülmektedir. Haliyle bu uygulamanın, gelirin topluma yayılmasını önleyerek, tekelleşmesine yol açtığını söylemek mümkündür. Toplum refahını arttırmak olan iktisadın genel amacına ulaşabilmesi için ise tam aksi bir politikayla; olabildiğince fazla emeğin, ortaya çıkan gelirin adil paylaşımına imkân verecek bir ücret düzeyi ile istihdam edilmesi gerekmektedir.

b. Sermaye/(Fiziki ve Finansal)

Klasik üretim faktörleri içinde önemli bir konuma sahip olan *sermaye*, kapitalist sistemin de temel eksenini teşkil etmektedir. Geleneksel iktisat teorisinde; para ve onun satın alabildiği makine ve teçhizat

olarak kabul edilen *sermaye* kavramı, bu güne kadar sürekli yoğun tartışmalara konu olmuş ve gelinen noktada da yeni analizlere gereksin duyan hassas bir konu olma özelliğini korumaktadır.

Geleneksel iktisat teorisinde; *emek, doğal kaynak, sermaye ve müteşebbis* şeklinde dört ana başlıkta ele alınan üretim faktörleri içinde sürekli ön plana çıkarılanın hep *sermaye* olgusu olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde olduğu gibi birçok gelişmiş ve gelişmekte olan memleketlerde iktisat, ağırlıklı olarak hep *sermaye* merkezli bir yaklaşım tarzı ile izah edilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu yaklaşım tarzındaki eksikliğin, iki ayrı temelde odaklandığı söylenebilir. Bunlardan ilki, sermaye kavramının sadece parasal değerlerle bütünleştirilmesi, diğeri de ekonominin asıl gerçek hali olan üretim ve ticaret gibi reel boyutunun, sanal bir yapı sergileyen sermaye piyasalarının gölgesinde kalmasıdır.

Adam Smith'in önderliğini yaptığı Klasik İktisat Teorisi'nin en önemli ilkelerinden birisi: *paranın*, gerçek ekonomik faaliyetler olan üretim ve ticaretin üstünde tül niteliğinde etkisiz bir faktör olduğu düşüncesidir. Ancak bugünkü dünya şartlarında, tam tersi bir görünümünden bahsetmek mümkündür. Çünkü Klasik dönemin etkisiz elemanı olan para/sermaye, bu günkü reel ekonomik faaliyetleri birinci planda etkileyen, hatta üretim ve ticareti geri plana iten, bütün ekonomik faaliyetler üzerinde oldukça etkili bir konuma taşınmış durumdadır.

Ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde ihtiyaç duyulan değerlerin birinin de *sermaye* olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak bu noktada kastedilen sermayenin, hep maddi unsurlarla özdeşleştirilen ve geleneksel iktisat yazınında yer bulan para merkezli sermaye olmadığı bilinmelidir. Çünkü birebir parasal karşılığı olan maddi içerikli sermaye tanımlaması kapsamında, ülkelerin kalkınmışlığını ya da kalkınamayı izah edebilmek mümkün olmamaktadır.

Bu minvalde ulusların sahip olduğu yeraltı ve yerüstü maddi varlıklar ile ulaşabildiği ekonomik seviyenin aynı paralellikte olmaması, zorunlu olarak iktisatçıları, iktisadi kalkınma konusunda yeni arayışlara itmiş bulunmaktadır. Çünkü dünya genelinde, doğal kaynak zengini olan coğrafyaların, çoğunlukla az gelişmiş toplumları; doğal kaynak fakiri coğrafyaların ise üzerlerinde aksine gelişmiş toplumları barındırdığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda iktisadi kalkınma ile toplumların sahip olunan maddi değerler arasında anlamlı bir pozitif ilişki kurabilmek mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı, sermaye olgusunu maddi içerikli tek boyutlu bir yaklaşımla ele almanın, en masum ifadeyle eksik bir algılama olacağı söylenebilir.

Bu bağlamda sermayeyi; *üretime, pozitif katkı sağlayan her türlü maddi olan ve olmayan unsurlar olarak tanımlamak çok daha makul olsa gerek*. Bu tür bir izahat neticesinde sermayeyi en genel haliyle; **finansal, fiziki, beşeri ve sosyal sermaye** olarak sınıflandırmak mümkündür.

Finansal sermayeyi, geçmiş döneme ait üretimin sonucu ortaya çıkan artı değer niteliğindeki para ve ona eşdeğer kıymetli varlıkların oluşturduğu birikmiş ekonomik değerler şeklinde tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla, finansal sermayeyi safi bir üretim faktörü olarak ele almak çok da anlamlı değildir. Çünkü bir önceki dönemde gerçekleşen üretimin sonucu olan ekonomik bir değeri, bir sonraki dönemde gerçekleşmesi planlanan üretimin kaynağı olarak değerlendirmek çok tutarlı olmasa gerek.

Fiziki sermaye, bir ülkenin sahip olduğu üretimde kullanılabilecek nitelikteki makine, teçhizat, her türlü araç ve binalar ile alt yapı imkânlarından oluşan ekonomik varlıkları ifade etmektedir.

Beşeri sermaye ise bir ülkenin sahip olduğu çalışabilir nitelikteki eğitimli, işgücü miktarını yansıtmaktadır. Bu kapsamda; nüfusun miktarı, yaş grubu, sağlık durumu, eğitim yapısı belirleyici unsurlardandır.

Öte yandan bir toplumdaki güvene dayalı dikey ve yatay karakterli ilişkiler düzeyi olarak tanımlanan **sosyal sermaye** ise diğer sermaye türlerinin ülke menfaati doğrultusunda, çok daha verimli bir şekilde kullanılmasına imkân sağlayan bir işleve sahiptir. Dolayısıyla toplumun sosyolojik yapısı, kültürel değerleri ve bu değerlerin oluşumunda etken olan dini inançlar, sosyal sermaye birikimine katkı yaparken, bunun da ekonomik kalkınmayı pozitif yönde tetiklediği bilinmektedir.

Evvelki dönemde hangi sebeple olursa olsun yeterli üretim yapamadığı için geçmişten bugüne birikmiş iktisadi varlık aktaramayan milletler, söz konusu değerlere olan ihtiyaçlarını, bu konuda yeterliliği olan öteki toplumlardan karşılamak zorunda kaldıklarını düşünmektedirler. Ancak bu tür bir yaklaşımla, planlanan yeni üretim ve onun gelirine, dışarıdan temin edilen varlık sahiplerini ortak etmek anlamına geldiği göz ardı edilmemelidir.

Bütün bu gerçekler doğrultusunda fiziki ve finansal sermaye yetersizliği olan toplumlar, bu ihtiyaçlarını dışarıdan temin ederek değil, kendi doğal ve beşeri varlıklarını kullanarak elde etmek zorunda oldukları görülmektedir. Her ne kadar kendi varlıklarını kullanarak sermaye birikimi temin etmek zor ve zaman alacak olsa da bu yöntemin, dışarıdan edinmeye kıyasla, çok daha makul olduğu inkâr edilmez. Çünkü borç yöntemiyle temin edilen sermaye, iktisadi anlamda çok ağır maliyetler ve riskler taşıması bir yana, ülkenin siyasal yaşamına da olumsuz ağır etkilerde bulunmaktadır. Borç eylemine konu olan finansal ve fiziki sermayenin talep ve arz eden ülke gruplarına muhtemel etkilerini biraz daha detaylandırarak irdelemekte yarar bulunmaktadır.

i. Borçla Sermaye Temin Etmek

Üretim ve finansmanda kullanılacak olan sermayenin, mutlak surette toplumun kendi birikimi olması zorunluluğu bulunmaktadır. Aksi takdirde dışarıdan borçlanma yöntemiyle temin edilen sermaye ile gerek üretim yaparak kalkınmayı sağlayabilmek, gerekse finansman ihtiyacını karşılayarak uzun vadede makro ekonomik dengeleri istikrara kavuşturmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü ülkeler arasında değişik yöntemlerle gerçekleşen sermaye transferinin talep eden ülkeye değil, hep arz eden ülkeye menfaat sağladığı bilinmektedir. Borç veren ülkenin, söz konusu eylemden sağladığı faydaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Kendi Malları için Pazar Oluşturabilmek: Borç veren ülkelerin, sermaye fazlası oluşturabilmelerinin temel nedeninin, arz fazlası üretime sahip olmaları ve dolayısıyla dış ticaret fazlası verebilmeleri olduğu gerçeği dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Bu nedenle ürettikleri ihraç ürünlerini özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere pazarlayabilmeleri için ilgili ülkelerin yeterli ölçüde gelire sahip olmaları gerekir. Ancak söz konusu ülkeler, kronik gelir yetersizlikleri sebebiyle ithalat yapabilmek için dışarıdan borç almaya mahkûm olmaktadır.

Hedef Ülkenin İktisat Politikalarını Yönetmek: Merkez ve güçlü devletlerin borç vererek sağladıkları diğer bir kazanç ise az gelişmiş ülkeler üzerinde iktisadi denetim kurarak, küre üzerindeki ekonomik menfaatlerini arttırma çabalarıdır. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler, sömürgeci politikalarını en azından dolaylı yoldan devam ettirebilmek maksadıyla, hedef ülkelerin iktisat politikalarının liberalleştirilerek, dışa açık hale getirilmesini amaçlamaktadırlar.

Hedef Ülkeyi Siyasal Alanda Kontrolüne Almak : Gelişmiş merkez ülkelerin, diğer azgelişmiş çevre ülkeleri kendi siyasi etkinlik sahalalarında tutabilmeleri, küresel güç olabilmelerinin temel şartıdır. Bunun için ise söz konusu ülkeler ile girişecekleri ekonomik ilişkiler, hatta onlara tanıyacakları bir takım tavizli dış ticaret uygulamaları ile uygun şartlarda verecekleri küçük çaplı krediler, karşı taraftan siyasi içerikli kısa ve uzun vadeli ciddi tavizler almalarına imkân sağlayacaktır.

Gelişmiş ülkelerin, bu tür uygulamalarla azgelişmiş ülke idarecilerini kontrol ederek, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağladıkları rahatlıkla söylenebilir. Hatta azgelişmiş ülkelerde yaşanan kronik iç çatışmalarda, muhalefete karşı iktidarların ekonomik ve siyasi dış desteğe ihtiyaç duyması ve bunun belli ödümler karşılığında merkez ülkeler tarafından verilmesi de sıkça rastlanan bir durumdur.

Sermaye Arz Fazlasını İhraç Ederek, Ekonomik Dengeyi Kurmak: Azgelişmiş ülkeler dış ticaret ve dolayısıyla cari açık verirken, gelişmiş ülkeler de doğal olarak aynı ölçüde dış ticaret fazlası vermektedirler. Nasıl ki dış açık, az gelişmiş ülkelerde genel ekonomik dengelerin bozulmaması için oluyorsa, dış fazlanın da gelişmiş ülkelerde makro ekonomik dengelerin sarsılmasına, en azından fiyat istikrarının zedelenmesine yol açması kaçınılmazdır.

Dış fazla veren gelişmiş ülkeler, içerideki sermaye-para arz fazlası nedeniyle oluşacak fiyat artışlarını engellemeleri mümkün olmayacaktır. Böyle bir süreçte öncelikle bollaşan paranın değerindeki düşüşe bağlı, ülkede enflasyon tırmanışa geçecek ve neticede nispi olarak ucuzlayan ithal mallar sebebiyle, ithalatın artışı ve ihracatın gerilemesi kaçınılmaz olacaktır. Bu ise bir sonraki dönemde ekonominin dış açık vermesi, üretimin ve istihdamın daralması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, gelişmiş ekonomiler için arz fazlası olan para, el yakmaktadır. Bu sebeple gelişmiş ülkeler açısından arz fazlası paranın, ne şekilde olursa olsun bir an önce sınır dışı edilmesi; verilebiliyorsa faiz geliri karşılığında, faizle verilemiyorsa sıfır faizli, ama mutlaka dışarı atılması zorunluluk arz etmektedir.

Ve Faiz Geliri Elde Edebilmek: Borç vermenin karşılığı faiz almak, ya da borç almanın karşılığı faiz ödemektir, şeklindeki ön kabul; ilk bakışta her ne kadar doğru gibi algılsa da ciddi manada eksikliği

olan bir yaklaşım olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. Çünkü yukarıda görüldüğü şekliyle özellikle borç veren ülkeler açısından, faiz geliri elde etmek son sıralarda yer alan bir hedef konumundadır. Yani faiz almadan da borç vermenin, borç veren açısından çok büyük iktisadi ve siyasi menfaat sağlayabilecek bir tutum olduğu görülmektedir.

vi. Oluşturulan Borç Alma İhtiyacı ve Sermaye Kavramı

Yukarıda kısa da olsa bir ülkenin neden borç vermesi gerektiği ve verilen bu borcun arz ve talep eden ülkelere olan muhtemel etkileri iktisadi ve siyasi anlamda ana hatlarıyla irdelenmeye çalışıldı. Ancak tabii olarak borç eylemi, arz etmeyi gerekli kılan nedenlerin yanında, talebi oluşturan saiklarla birlikte anlamlı olabilecek bir eylemdir. Diğer bir ifade ile talebin olmadığı bir piyasada arzın varlığı hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Dolayısıyla az gelişmiş toplumlar adına kıt olan sermayenin temini için borç almanın ne denli zaruri bir ihtiyaç olduğu (!) geleneksel iktisat yazınında yoğun bir şekilde sürekli işlenirken, gelişmiş ülkelerin sermaye arz etme yönündeki ihtiyaçlarından hiç bahsedilmemesi manidardır.

Kapitalizmin, arz edilen mal için talep oluşturma becerisini, başarısının en önemli unsurlarından birisi olarak değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda verilmesi gereken krediler için önce talebin piyasaya çıkması gerektiğinden ilgili ülkeler üzerinde çok boyutlu çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çerçevede az gelişmiş ülkelerin sermaye fakiri oldukları sürekli vurgulanırken, bu açığın giderilmesinin tek yönteminin ise sadece borç almak olduğu devamlı her platformda işlenmektedir. Böylelikle az gelişmiş ülkelerde önü alınmaz bir şekilde borçlanma talebi oluşturulduğu görülmektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iktisaden kalkınabilmeleri için mutlak surette sermayeye ihtiyaç duydukları inkârı mümkün olmayan bir gerçekliktir. Ancak burada ilgili ülkelerde ihtiyaç duyulan sermayenin, geleneksel iktisat teorisinde konu edildiği şekliyle sadece fiziki ve finansal sermaye olduğu konusunda ciddi bir kaygı bulunmaktadır. Çünkü maddi boyutlu sermaye anlayışı yanında; *entelektüel, beşeri, kültürel ve sosyal sermaye* şeklinde, sermaye algısının genişletilmesi zarureti kaçınılmazdır.

c. Tabii Kaynaklar

En genel şekliyle doğal kaynağı, insanoğlunun Dünyaya gözünü açmasıyla birlikte etrafında, gördüğü, duyduğu ve varlığını hissettiği her türlü pozitif değerler olarak tanımlamak mümkündür. Bunların bir kısmı, hiçbir işleme tabi tutulmadan yararlanılabilen tabii varlık özelliği taşıırken, bazılarının ise ancak bir veya birden fazla üretim sürecine dâhil olduktan sonra kullanım özelliği kazanabildiğini ifade etmek gerekmektedir. Hatta insanın kendisinin de doğanın bir parçası olduğu dikkate alındığında, kendi varlığının ve yeteneklerinin de yine kendi refahı ve mutluluğu için birer hazır doğal kaynak ve imkân olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Küre üzerinde insanların muhatap olduğu her türlü varlığı ve doğal eylemi pozitif etkili olmak kaydıyla, doğal kaynak olarak değerlendirmek mümkündür. Burada varlıkların ve eylemlerin pozitif etkili olması, insanoğlu üzerinde yararlı bir etki bırakması anlamındadır. Bu bağlamda, bazı varlık ve eylemlerin insanlara dönük menfi etki yapması halinde ise ilgili varlık ve eylemler doğal afet adını almaktadırlar.

i. Üretim ve Tabii Kaynak

İbni Haldun'un ifadesiyle, en ilkel toplum olan ve doğada hazır bulduyuyla yetinen insan olan Bedeviler ile mülk ve servet birikimiyle yerleşik hayata geçen ve medenileşme sürecine giren Hadariler, hep doğal kaynaklardan yararlanarak hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Yine İbni Haldun'a göre, doğada hazır buldukları ile yetinen Bedevilerin yaşantılarında iktisadi bir faaliyet söz konusu değildir. Ancak, servet ve mülk birikimi ile yerleşik hayata geçen ve burada karşılaştıkları yeni ihtiyaçları temin edebilmek için yeni meslekler ve ürünler ortaya koyan Hadariler, iktisadi faaliyetleri başlatan toplumlar olarak değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla toplumların içinde yaşadığı doğal ortam ile hayatlarının devamı için yaptıkları eylemler arasında kuvvetli bir ilişki bulunmakta ve bu eylemler de iktisadi faaliyetler olarak ele alınmaktadır.

Doğal kaynakların olmaması halinde hiçbir iktisadi faaliyetin gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü insanoğlunun iktisadi faaliyet olarak gerçekleştirdiği her türlü eylem, mutlak surette bir şekilde doğal kaynağa dayanmaktadır. Çünkü iktisadi faaliyetlerin önemli bir parçasını oluşturan sanayi üretimi, hem enerji, hem de hammadde olarak doğal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır.

ii. Tabii Kaynakların Dağılımı ve Etkileri

Küre üzerinde her türlü doğal kaynağın çeşitlilik ve miktar olarak dağılımının homojen olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. İlgili varlıkların iktisadi üretim açısından da son derece önemli olması hasebiyle, dağılım farklılığının toplumların iktisadi ve sosyal hayatlarına önemli yansımaları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tarih öncesi ve modernleşmeden evvelki dönemlerde, sanayileşme ve teknolojiye dayalı üretim yapısına henüz geçilmediği süreçte, yaşanan coğrafyanın doğal yaşama imkânı vermesini, üzerinde yaşayan insanlar adına büyük bir şans olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü üzerinde yaşanan coğrafyanın, ilkel yöntemlerle tarım ve hayvancılık yapmaya elverişli olması, ilgili toplumlar için çok büyük bir fırsat ve pozitif ayrıcalıktı. Dolayısıyla bu dönemde Anadolu, Orta Doğu, Kuzey Afrika gibi bölgelerin, diğer bölgelere kıyasla çok daha avantajlı bir yapıya sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Orta kuşağın, üzerinde yaşayan insanlara sunduğu söz konusu ayrıcalığın maliyetiyle birlikte ortaya çıktığını belirtmek gerekmektedir. Çünkü orta kuşağın sunduğu doğal yaşama imkânının verdiği rehavetle, üzerindeki insanların tembelleşmesine, araştırma ve kendini geliştirme konularında gerekli çabayı sarf etmemelerine, ilerleyen zamanın gerektirdiği yeniliklere duyarsız hatta kapalı olmasına yol açtığını inkâr etmemiz mümkün değildir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda ilgili toplumların, modern çağda iktisaden geri kalmaktan kendilerini kurtaramadıkları görülmektedir.

Avrupa Kıtası'nın üzerinde yaşayan insanlara olan ketumluğunun, ilgili insanları; bilimde, felsefede, dine akılcı yaklaşımda ve coğrafi keşiflerde yeni arayışlara itmiş olduğu da ayrı bir gerçekliktir. Çünkü aksi halde Avrupa insanının kendi kimliği ile ayakta kalabilmesi ve hayatını devam ettirebilmesi mümkün değildir.

Görüldüğü şekliyle coğrafyanın sunduğu imkânlar, ilkel hayat tarzında Orta Çağ öncesi dönemde üzerinde yaşayan insanlar için olumlu etkilerde bulunurken, ilerleyen süreçte söz konusu imkânlar, aynı toplumun rehavete kapılarak her alanda gerilmesine neden olabilmektedir.

iii. Tabii Kaynaklarda Çoğalma ve Tükenme

İlkel çağda ya da modern dönemde yaşayan bütün insanların hayatının devamlılığı için doğal kaynaklar, ikamesi bulunmayan temel ihtiyaç varlıklardandır. Dolayısıyla doğal kaynakların mevcudiyetini koruması, insanlığın varlığını sürdürmesi ile eş anlamlı bir vakiydir. Bu nedenle doğal kaynakların kendi varlıklarını devam ettirebilme özelliğine sahip olup, olmaması, son derece önemli bir husustur.

Gıda Güvenliği: Beslenmenin, insanoğlunun hayatını sürdürebilmesi için en temel ihtiyaçlarından olduğu konusunda, hiçbir tartışmaya yer olmadığı hepimiz bilincindeyiz. Bu nedenle insanoğlu, her ne surette olursa olsun insanlar, gıda güvenliğini anlamına gelen, ihtiyacı olan asgari gıda arzını garantiye almak zorundadır. Hatta bilinmelidir ki milletler açısından her şeyin maliyet hesabının yapılması anlamlı olmasına rağmen, beslenme ve gıda güvenliği için böyle bir maliyet hesabı yapmanın hiçbir makul yanı bulunmamaktadır. Çünkü bir toplumun, kısa vadeli çıkarlar ve karlılık hesabıyla beslenme kaynaklarını ve imkânlarını elden çıkarması ve bu konuda dışarı bağımlı hale gelmesi, ileriki yıllarda çok daha ağır bedeller ödemesine neden olabilecek bir uygulama olduğundan şüphe edilmemelidir.

Son yıllarda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki çok geniş tarım alanlarının Çok Uluslu Şirketler tarafından gasp edilmesi olayının, son derece tehlikeli bir gidişatin açık göstergesi olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Çünkü söz konusu süreçte geleneksel sahiplerinin elinden çıkan topraklarda gerçekleştirilen ürünler, söz konusu bölge insanların gıda ihtiyacı için değil, biyo-yakıt ve enerji üretiminde kullanılmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan ilave gıda ürünleri, yoksul kesimin açlığa çare olması yerine, zengin kesimin daha ucuz enerji elde etmesinde kullanıldığı görülmektedir (Roberson, B. ve Anderson, P., (2010).

Enerji ve Hammaddeler: Sanayideki Tabii Kaynaklar: Modern çağın temel göstergesi olan sanayi üretimi; ortaya çıkan hem enerji, hem de hammadde ihtiyacı itibarıyla aslında tabii hayata savaş açmış durumdadır. Enerji, herhangi bir varlığın iş yapabilme gücüne verilen genel addir. Makinenin icadından önce enerji, sadece insan ve hayvanın iş yapabilme gücü olarak değerlendiriliyordu, onun kaynağı da beslenme ile elde edilen fizyolojik güçten ibaretti. Lakin makinenin icadı sonucu; buharlı, içten yanmalı ve elektrikli

motorların hayatımıza girmesiyle yeni enerji kaynakları modern hayatın en temel gereksinimleri haline gelmiştir.

Öte yandan fabrikaların üretime katılmasıyla hammaddeye olan ihtiyacın da hızla artması, modern hayatın doğaya açtığı savaşın diğer bir cephesini teşkil etmiştir. Bu çerçevede hammaddeyi; sanayide yeni bir ürün elde etmek için ihtiyaç duyulan canlı, cansız, yer altı ve yer üstü her nevi tabii varlıklar şeklinde tanımlamak mümkündür. Bunlar arasında bitkiler, hayvanlar, su, madenle, mineraller ve yakıtlar bulunmaktadır. Bu hammaddenin değeri ise elde edilebilirliğine ve ona duyulan ihtiyacın şiddetine göre değişebilmektedir.

iv. Tabii Kaynaklar ve Gelirin Paylaşımı

Hiçbir şekilde ikamesi mümkün olmayan tabii varlıkların, hem gıda olarak, doğrudan ve işlenmiş şekilde tüketimi, hem de sanayi üretiminde enerji ve hammadde olarak kullanımı söz konusudur. Dolayısıyla sadece toplumsal refahın artması için değil, insan hayatının sürdürülebilmesi için tek kaynak olan doğal varlıkların, sıradan bir üretim unsuru olmadığı, aksine stratejik önemi haiz varlıklar olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Lakin doğal kaynakların ve ona sahip olan toplumların üretimden aldığı payın, taşıdığı önemle kıyas edilmeyecek düzeyde düşük olduğu görülmektedir.

Dünyada doğal kaynak zengini olan ülkelerin az gelişmiş ve doğal kaynak fakiri ülkelerin ise zengin olması, üretimin temelini oluşturan doğal varlıkların, üretimden ortaya çıkan gelirden hak ettiği ölçüde pay alamamasının en önemli göstergesi olduğu söylenebilir. Hatta ekonomik anlamda güçlenmiş toplumların, klasik ve modern sömürgecilik yöntemleriyle, az gelişmiş ülkelerde bulunan doğal kaynakları, çoğu zaman karşılıksız, bazen de sembolik rakamlar ödeyerek kendi ülkelerine taşıdığını görmezlikten gelmek mümkün değildir.

Dolayısıyla hayatın sürdürülebilmesi için temel gereksinim olan tabii varlıkların, hak ettiği değeri alamamasının birçok açıdan sorun oluşturduğu da ortadadır. En önemlisi, doğal kaynakların, oluşturulan iktisadi gelirden hak ettiği ölçüde pay alamamasının, ilgili varlıklara sahip olan fakir toplumların daha da yoksullaşmasına neden olduğu, dikkatlerden kaçırılacak bir durum olmasa gerek.

d. Girişimci / Müteşebbis

Mutlak surette belli bir mal ya da hizmet üretebilmek için üretim faktörü olarak tanımlanan unsurların; emek, sermaye ve doğal kaynağın belirli miktarlarda ve yapılarda bir araya getirilerek üretim sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu işi yapacak olan kişi, geleneksel iktisat teorisinde asli üretim faktörlerinden birisi olarak kabul görmekte ve buna da *müteşebbis* denmektedir.

Sahip olduğu ve/veya belli bir bedel karşılığında temin ettiği iktisadi değerleri istihdam ederek, ortaya yeni bir katma değer çıkarma çabasında olan *girişimcinin*, ekonomik anlamda oldukça önemli bir faaliyeti icra ettiğini göz ardı etmek doğru değildir. Bu nedenle her pozitif faaliyetin mutlak surette iktisadi bir karşılığı olması gerçeğine bağlı olarak, üretim sürecinde müteşebbis rolüyle icraatta bulunan kişilerin de bu faaliyetlerinin karşılığını almaları kadar doğal bir durum söz konusu değildir.

Bütün bunların ışığında üretim sürecinde yer alan girişimci rolündeki kişinin, ortaya çıkan gelirden kayda değer ölçüde bir pay almasını da yadsımamak gerektiği kabul edilmelidir. Ancak bu noktada, “fikir emeği” ile üretimi planlayan insan ile “bilgi ve el emeği” vasıtasıyla üretimi filen gerçekleştiren insan arasındaki olması gereken “insani dengenin” korunmak zorunda olduğu da dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

B. Üretim Faktörlerinin Sınıflandırılması

Geleneksel iktisat teorisinin öngördüğü üretim faktörlerinin her biri yukarıda ayrı ayrı irdelenmeye çalışıldı. Ancak bu analizlerin ilgili faktörlerin doğru tanımlanması için yeterli olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Bu çerçevede ayrıca adı geçen unsurların belli özelliklerine göre de tasnif edilmesinde yarar olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla ilgili üretim faktörlerini; *tabii ve türetilmiş olanlar* şeklinde kullanımlarındaki farklılıklar açısından tekrar farklı bir analize tabi tutmakta yarar olduğu kanaatindeyiz.

a. Asli-Doğal Üretim Faktörleri

Yüzeysel bir değerlendirme yapıldığında görülecektir ki klasik üretim faktörlerinin, doğada hazır bulunanlar itibarıyla; *insan ve tabii kaynaklar* olmak üzere ikiye indirgenmesi mümkündür. Çünkü ilkel

hayatın geçerli olduğu dönemden, modern hayatın işlerlik kazandığı günümüz dünyasına kadar geçen sürede her iki üretim faktörünün öneminden hiç bir şey kaybetmediği açıkça görülecektir.

b. Türetilmiş Üretim Faktörleri

Geleneksel iktisat teorisine ait üretim faktörlerini, doğada hazır bulunan *tabii olanlar* ile belli bir üretim ve birikim sonucu elde edilen, *türetilenler* şeklinde temelde iki ayrı kategoride ele almak yanlış olmasa gerek. Yukarıda belirtildiği şekliyle, *insanı ve doğal kaynakları* doğanın bir parçası olarak değerlendirirken, *sermaye ve müteşebbisi* sonradan edinilmiş, kazanılmış varlık ve özellikler anlamında, türetilmiş üretim faktörleri olarak analize katmanın çok daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Özetle, “girişimciliği” ayrıcalıklı bir üretim faktörü olarak üretim planlaması yapmak yerine, onu her hangi bir iktisadi faaliyet olarak kabul edip, **emek** ve **müteşebbisi** insan ortak tabanında değerlendirmenin her açıdan çok daha akılcı, en azından insani bir tutum olacağından kuşku duyulmamalıdır.

Geleneksel üretim faktörleri içinde ayrıcalıklı bir yeri olan fiziki ve finansal sermayenin menşei, bir önceki dönemde asli üretim faktörü olan insanın, doğal kaynağı işleyerek elde ettiği gelirin, tasarrufla ilgili dönemden bir sonraki dönem için aktarılan bölümlerinin birikimlerinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu manadaki sermaye olgusunun, üretilmiş/türetilmiş bir iktisadi değer niteliğinde olduğu yönündeki iddiaları görmezlikten gelmek doğru bir yaklaşım olmasa gerek.

Bütün bu izahatlar çerçevesinde; fiziki ve finansal sermayenin, ne bir doğal değer olduğu, ne de kiralararak temin edilmek suretiyle üzerinden gelir sağlanabilecek bir unsur olduğu, açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca sermaye birikimi, geçmişten bugüne gerçekleşen iktisadi değerlerin toplamı niteliğinden olduğundan, her toplumun bunu kendine özgü gerçekleştirmesinden başka bir çıkar yolu bulunmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bunun yöntemi ise asli üretim faktörleri olan donanımlı insan ve doğal kaynakların doğru yerde ve şekilde kullanımıyla gerçekleşecek olan gelirin, tasarrufla sonraki dönemlere aktarılmasından başka bir şey değildir.

C. Geleneksel Üretim Faktörlerinin Değerlendirilmesi

Yukarı da değinildiği üzere; emek, sermaye, doğal kaynak ve müteşebbis şeklinde tanımlanan üretim faktörlerinin, bu şekilde tanımlanmasının neden ve sonuçlarının ayrıca irdelenmesinde yarar olduğu kanaatindeyiz.

Üretim faktörlerinin neden dörtle sınırlandırıldığı, bunun yerine; iki, üç ya da beş ve altı olup olamayacağı; en azından bugünkü şartlarda böyle bir yaklaşıma ihtiyacın varlığı ya da yokluğunun, üzerinde durulması gereken önemli konulardan olduğu yönde yeni iktisat yazınında önemli düşünceler göze çarpmaktadır. Hatta geleneksel iktisat yazınında da üretim faktörlerinin dört olarak sınıflandırılışının rasyonel olmayışı, keyfi bir tasarruf olduğu yönde değerlendirmelere rastlamak mümkündür (Samuelson, 1983; 557). Çünkü mevcut geleneksel üretim faktörleri anlayışını temel alan bir yaklaşımla, bugünkü dünya koşullarında yaşanan sosyal ve ekonomik sorunların hiçbirinin üstesinden gelebilmek pek olası gözükmemektedir. Bu çerçevede geleneksel iktisat teorisinin temel aldığı üretim faktörü anlayışını birçok yönden eleştirmek mümkündür.

a. Müteşebbisin Ayrıcalığı

Geleneksel teori ortaya çıkan gelirin; emek, sermaye ve doğal kaynaklar arasında nasıl pay edileceği konusunda gayet açık izahatlar yapmasına karşılık, girişimci için birçok çalışmada; Leibenstein (1968), Baumol (1968) ve Leff (1978), benzer açıklamalardan kaçınıldığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile emek, sermaye ve doğal kaynak piyasalarından ve onlara ait arz ve talepten bahsedilirken ve bunlar için oluşan piyasa fiyatından söz edilirken, müteşebbis konusunda benzer yaklaşımlardan kaçınıldığı gözlemlenmektedir.

Özellikle emek ve doğal kaynağın gelirden aldığı payın, son birim üretkenliği esasına göre belirlenmesine rağmen, müteşebbis için böyle bir temel esasın olmayışı, yine müteşebbis lehine gelirin dağılımında ciddi bir haksız kazanç sağladığı gözlerden kaçmamaktadır (Khan, 1990; 26).

b. Sermayenin İmtiyazı

Geleneksel teoride dahi, para niteliğindeki sermaye doğrudan üretime dâhil olmadığı için gerçek bir üretim faktörü olduğu konusunda güçlü bir yargı bulunmamaktadır. Ancak buna rağmen sermayenin,

kullanım karşılığı olarak faiz adı altında hiçbir risk üstlenmeden, ortaya çıkan gelirin oldukça önemli bir bölümüne ortak olduğu görülmektedir (Khan, 1990; 26).

Üretime katılan; emek, toprak ve fiziki sermayenin, bu süreçte tamamen tükenmeden kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Bütün bu ortaklıklara karşılık, özellikle emeğin ve doğal kaynağın sahibi olan tarafların, sermaye sahibine göre gelirden çok daha düşük pay alıyor olması, görmezlikten gelinebilecek bir husus olmasa gerek.

c. Klasik Üretim Faktörleri ve Serbest Piyasanın İşleyişi

Bütün Küre üzerinde hâkim kılınmaya çalışılan Neo-liberal politikaların etkinliğinin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde her geçen gün biraz daha belirgin hale geldiği açıkça izlenmektedir. Liberal politikalar, ideal anlamda bütün üretim faktörleri ile mal ve hizmetlerin, kısaca iktisadi varlıkların tamamının, ülkeler arasında serbestçe dolaşıp, faaliyette bulunabilmesini öngörmektedir. Lakin uygulamadaki gerçeğin, teorik öngörülerden bir hayli farklı olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Geleneksel teorideki üretim faktörlerinden nelerin, hangi ülke gruplarında kıt ya da yoğun olarak bulunduğu öncelikle bakmakta yarar var. Bu çerçevede genel bir bakışta; emek ve doğal kaynakların, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, sermaye ve müteşebbisin ise sanayileşmiş ülkelerde yoğunlaşmış olduğu açıkça görülebilmektedir.

Tablo: Üretim Faktörleri ve Üretimden Aldığı Paylar

Klasik Üretim Faktörleri	Yoğun Olduğu Ülke		Liberal Sistemden Faydalanma		Üretimden Aldığı Pay	
	Az Gelişmiş Ülke	Gelişmiş Ülke	Evet	Hayır	Yetersiz	Çok
Emek	x			Hayır	Yetersiz	
Sermaye		x	Evet		Çok	
Doğal Kaynaklar	x			Hayır	Yetersiz	
Müteşebbis		x	Evet		Çok	

Ayrıca, adı geçen üretim faktörlerinin, hangilerinin serbest piyasa ekonomisi olarak ifade edilen Neo-liberal politikaların öngördüğü özgürlüklerden faydalanabildiğine bakmanın gerekli olduğu kanaatindeyiz. Böyle bir kaygı ile yapılacak gözlemden; gelişmiş ülkelerde arz fazlası olan sermaye ve müteşebbisin ilgili özgürlüklerden sınırsız bir şekilde yararlanabildiği, ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde arz fazlası olan emek ve doğal kaynağın ise ait oldukları coğrafyalarda adeta tutsak oldukları rahatlıkla görülebilecektir.

Netice itibarıyla, gelişmiş ülkelerde bol olan sermaye ve müteşebbis faizin ve karın yüksek olduğu ülkelere koşarak, gelirin yeni kazançlar eklerken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki arz fazlası üretim faktörleri ise kendi coğrafyalarındaki açlık düzeyindeki ücretlere ve doğal kaynakların ellerinden kaçırlmasına mahkûm edilmektedir.

Buna karşılık, az gelişmiş ülkelere ait emek faktörü, hem ülkeden ayrılanlar hem de ülkelerinde kalanlar itibarıyla nispeten daha yüksek bir ücret düzeyinden çalışma imkânı bulacaklardır. Bütün bunların sonucunda ise gelişmiş ülkelerde arz fazlası olan sermaye ve müteşebbisin gelir düzeyi nispeten azalırken, az gelişmiş ülkelere ait emek ve doğal kaynağın geliri ise biraz daha artmış olacaktır. Böyle bir gelişmenin, dünyanın daha yaşanabilir hale gelmesi açısından önemini görmezlikten gelmek mümkün değildir.

Sonuç:

Üretim faktörlerini tabii olanlar; *insan ve doğal kaynak*, türetilmiş olanlar; *sermaye ve müteşebbis* şeklinde bir ayrıma tabi tutmanın çok daha gerçekçi ve zaruri olacağı kanaatindeyiz. Çünkü böylesi bir sınıflandırmayla özellikle az gelişmiş toplumlar, üretimin iki asli unsuru olan insan ve tabii kaynakların kendisinde bulunduğunu görecektir ve üretim planlaması aşamasında türetilmiş üretim faktörleri olan finansal sermaye ve girişimci için sanayileşmiş toplumlara muhtaç olmadığını idrak edecektir. Kabul edilmelidir ki finansal sermayenin kaynağı üretim ve onun karşılığı olan gelirden başka bir şey değildir.

Öte yandan gelişmekte olan toplumların kendi beşeri ve tabii kaynaklarını kullanarak kalkınabilmeleri; karı ve sermaye birikimini amaç edinen cari ekonomik büyüme politikalarını, sermaye yerine insanı merkez alan, fayda ve refah artışı hedefleyen, iktisadi kalkınma politikalarına dönüştürülmesine bağlı olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Asya, Afrika ve orta kuşak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin zengin insan ve doğal kaynağına sahip oldukları dikkate alındığında, söz konusu yaklaşımın ehemmiyeti çok daha iyi anlaşılabilir olacaktır. Aksi takdirde, ilgili ülkelerin iktisadi kaynaklarının ülke insanların eliyle: kendi kaynağını kendin başkası adına işleyerek, gelirinin sermaye zengini olan toplumlara aktarılışının önüne geçilemeyecektir.

Kaynakça:

- BARRO, R. J. 1998; "Human Capital and Growth in Cross-Country Regression", Harvard University, (Yayımlanmamış Eser).
- BAUMOL, W., J. "Entrepreneurship in Economic Theory", *American Economic Review*, Vol. LVIII.
- FUKUYAMA, F. (2000); "Social Capital and Civil Society", *IMF Working Paper*, No: 00/74.
- İbni HALDUN, (2012), Çev. Süleyman Uludağ, Dergah yayınları, İstanbul.
- KARAGÜL, M. (2002); *Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları No: 37. Afyon.
- KARAGÜL, M ve MASCA, M. (2005); Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme, İzzet Baysal Üniv. İ.İ.B.F, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No: 1; 36-50.
- KARAGÜL, M., (2011); *Uluslararası İktisadi Örgütler*, 2. Basım, Nobel yayınları, Ankara.
- KARAGÜL, M., 2012; *Sosyal Sermaye*, Nobel yayınları, Ankara.
- KHAN, M. Fahim, (1990); "Factors of Production and Factor Markets in Islamic Framework", *JKAU: Islamic Econ.*, Vol. 2.
- NARAYAN, D., CASSIDY, M. F., (2001); "A Dimensional to Measuring Social Capital: Development And Validation of a Social Capital Inventory", *Current Sociology*, Vol. 49-2.
- ROBERTSON, B., ve Anderson, P., (2010); "Global Land Acquisition: Neo-Colonialism or Development Opportunity", *Food Security*.
- SAMUELSON, P., (1983); *Economics*, 11th Edition, Mc-Graw Hill, New York.
- SCHULTZ, T., (1971); *Investment in Human Capital*, The Free Press, N.Y.
- SOBEL, JOEL, (2002); "Can We Trust Social Capital?", *Journal of Economic Literature*, Vol. XL (March).